

تهدیدها و آسیب های شبکه های اجتماعی مجازی و جرائم اینترنتی بر نوجوانان، ارائه راهکارها

فرهنگ افراسیابی

عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور

farhangafraziaby@gmail.com

امید علی امیدی

لیسانس حقوق قضایی

omidco1366@gmail.com

ایمان رهبر

کارشناسی ارشد مکترونیک (انسان، ماشین، کامپیوتر)

iman.rahbar@gmail.com

چکیده:

با توجه به گسترش فزاینده استفاده از اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی، روند سریع جهانی شدن مطالعه روش های فعالیت در این فضاها مجازی بیش از پیش احساس می شود. ترس و بیم از تخریب مبانی اخلاقی و اجتماعی، و نداشتن امنیت روانی و فرهنگی ناشی از هجوم اطلاعات آلوده و مخرب از طریق اینترنت فضاهای مجازی واکنشی منطقی است، زیرا هر جامعه ای چارچوب های اطلاعاتی خاص خود را دارد. طبیعی است که هر نوع اطلاعاتی که این حدود مرزها را بشکند، می تواند سلامت و امنیت جامعه را به خطر اندازد. در این میان نوجوانان بیش از دیگران در معرض آسیب های ناشی از کاربرد نادرست اینترنت قرار دارند. دانش آموزانی که بیشتر وقت خود را صرف شبکه های مجازی می کنند پیوند کمتری با خانواده و گروه همسالان خود دارند و تأثیرپذیری بیشتری نیز از این فضا دارند. از جمله مشکلاتی که ممکن است برای نوجوانان در صورت استفاده نادرست از اینترنت و فضای مجازی به عنوان آینده سازان جامعه پیش بیاید، افت تحصیلی و کاهش عملکرد آموزشی آنان است. شبکه های اجتماعی مجازی می توانند آثار مخربی بر تعلیم و تربیت نوجوانان داشته باشند. تا زمانی که فضای امن برای حضور دانش آموزان و نوجوانان ایجاد نشود چالش ها و تهدیدها در حوزه تعلیم و تربیت رو به افزایش است. پیشگیری از آسیب های اجتماعی و توجه والدین به رفتار فرزندان بسیار مهم می باشد و برای جلوگیری از هم پاشیدگی خانواده ها، والدین باید تا حدودی به فناوری های روز دنیا مسلط باشند و آگاه باشند. لذا، چنانچه خانواده ها نسبت به شیوه های جدید ارتباط فرزندان خود آگاهی و شناخت کافی و لازم را داشته باشند، از انجام بسیاری از جرائم و ارتباطات پنهانی آنان جلوگیری به عمل می آید. در این پژوهش این چالش ها و آسیب ها بررسی و راهکارهای پیشگیرانه ارائه می گردد.

واژگان کلیدی: شبکه اجتماعی مجازی، فضای سایبری، اینترنت

مقدمه

فناوری کامپیوتر به طور وسیع در جامعه گسترش پیدا کرده است و با تمامی جنبه‌های زندگی از مدرسه تا محل کار، خدمات بانکی، خرید و فروش، پرداخت مالیات و حتی رأی‌گیری تلفیق شده است. (Shields & Beharman, 2000) اینترنت شبکه الکترونیک از شبکه‌ها است که افراد و اطلاعات را از طریق کامپیوتر و دیگر وسایل دیجیتالی به هم متصل می‌کند و امکان ارتباط افراد با همدیگر و انتقال اطلاعات را فراهم می‌آورد. اجتماعات مجازی می‌تواند به‌عنوان گروه‌هایی از مردم با علائق و اعمال مشترک که برای مدتی به شیوه سازمان‌یافته در اینترنت در یک مکان یا با یک مکانیسم شبیه به هم ارتباط برقرار می‌کنند تعریف شود. (Ridings, Gefen, & Arinze, 2002) همین‌طور اجتماع مجازی می‌تواند به‌عنوان گروهی از مردم تعریف شود که از طریق رسانه‌های الکترونیکی نظیر اینترنت ارتباط دارند و علائق، مکان‌های جغرافیایی، کنش‌های متقابل فیزیکی یا ریشه‌های قومی خود را بدون تحمل فشارهای ناشی از تشکیل اجتماع (واقعی) به اشتراک می‌گذارند. (Romm, Pliskin, & Clarke, 1997). شبکه اجتماعی مجازی زنجیره‌ای از ارتباطات و گره‌های شبکه اجتماعی یا حضور غیر فیزیکی افراد در یک محل مجازی است. چند سالی است شبکه‌های اجتماعی مجازی (فیس‌بوک^۱، واتس‌آپ^۲، وایبر^۳، لاین^۴، تانگو^۵، تلگرام^۶ و...) در دهکده جهانی به‌گونه‌ای دیگر درخشیده‌اند و افراد بسیاری را از اقصی نقاط جهان، ترغیب به عضویت کرده‌اند. در شبکه اجتماعی مجازی ارتباط افراد و سازمان‌ها یا گروه‌ها رودررو و بدون واسطه نیست بلکه به ابزاری به نام اینترنت بستگی دارد. این روزها وقتی صحبت از شبکه اجتماعی در اینترنت می‌شود در واقع در حال صحبت از نوع مجازی و غیرقابل لمس شبکه‌ای از ارتباطات انسانی هستیم. طبق آمارهایی که توسط مسئولان فضای مجازی کشور منتشر شده است، بیش از ۴۰ میلیون دستگاه گوشی هوشمند موبایل در اختیار کاربران ایرانی قرار دارد و در این بین حدود ۳۰ میلیون ایرانی از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند. شبکه‌های اجتماعی خارجی، هر یک چندین میلیون کاربر در ایران دارند. به‌عنوان مثال تنها در پیام‌رسان تلگرام، حدود ۱۰۰ هزار کانال توسط کاربران ایرانی ایجاد شده و روزانه بیش از یک میلیون و ۲۰۰ هزار مطلب در آن‌ها تولید می‌شود. برخی از کانال‌ها بیش از یک میلیون عضو دارند و به این ترتیب هر مطلب تولید شده به‌طور متوسط ۵۰۰ هزار بار در روز دیده می‌شود. (http://gadgetnews.ir/142248, 1395). اینترنت و شبکه‌های مجازی، به‌عنوان ابزارهای مدرن رسانه‌ای در کنار مزایای متعددی که دارند، می‌توانند آسیب‌های جدی و جبران‌ناپذیری را متوجه کاربران به‌خصوص نوجوانان کنند که در ادامه به آن می‌پردازیم.

آسیب‌ها

اعتیاد اینترنتی

اعتیاد به اینترنت اصطلاحی بود که اولین بار به‌وسیله دکتر کیمبرلی یانگ مطرح گردید. این اختلال با عناوین متفاوتی از قبیل "وابستگی رفتاری به اینترنت"، "استفاده مشکل‌زا از اینترنت"، "استفاده بیش‌از‌حد از اینترنت"، "سوءاستفاده از اینترنت"، "اختلال غیر سازشی و اعتیاد به اینترنت" معرفی می‌شود. اما اعتیاد به اینترنت در نوشته‌های اخیر کسانی چون "یانگ"، "دیویس"، "کاپلان"، "گلدبرگ"، "گروهل" و "گریفتز" بیشتر از عناوین دیگر به‌کاررفته است. به‌طور کلی این

^۱ facebook

^۲ whatsapp

^۳ viber

^۴ line

^۵ tango

^۶ telegram

اختلال را می‌توان به‌عنوان نوعی استفاده از اینترنت که بتواند مشکلات روان‌شناختی، اجتماعی، درسی یا شغلی در زندگی فرد ایجاد کند تعریف کرد. (امیدوار & صامی، ۱۳۸۱). استفاده از فناوری‌های جدید به‌ویژه در حوزه اینترنت منادی گسترش فضای مجازی به درون فضای شخصی (خصوصی) انسان‌ها نیز هست تا جایی که به نظر می‌رسد این گسترش به‌جایی رسیده که فرد حتی اوقات فراغت خود را با دوستان مجازی سپری می‌کند. بنابراین از نظر اثرگذاری بر اوقات فراغت نیز فضای مجازی اهمیت قابل توجهی داشته و در این زمینه دانشمندان وجود آسیب‌های نگران‌کننده‌ای مانند اعتیاد اینترنتی را تأیید کرده‌اند (فرهمنده، ۱۳۸۸). اختلال اعتیاد اینترنتی نوعی اختلال روان‌شناختی-اجتماعی است که از مشخصه‌های آن انزوا، اختلالات عاطفی و ازهم‌گسیختگی روابط اجتماعی است. این پدیده همزمان با افزایش روزانه استفاده نوجوانان از منابع آنلاین شایع‌تر می‌شود. نوجوان به دلیل استفاده مفرط از اینترنت، خطر فقدان روابط مهم، یا فرصت‌های آموزشی را می‌پذیرد.

جذابیت‌های خاص اینترنت باعث می‌شود تا نوجوانان مجذوب آن شده و ساعت‌ها وقت خود را در فضای مجازی سپری کنند. این مسئله باعث می‌شود تا نوجوان از دیگر فعالیت‌های اجتماعی بازماند. (رحیمی و همکاران). کاربران افراطی اینترنت علاوه بر مشکلات روانی و اجتماعی، با آسیب‌های جسمانی همچون ناراحتی‌های چشمی و ستون فقرات، تنبلی جسمی و کم‌حرکتی نیز مواجه می‌شوند. (ناستی زایی، ۱۳۸۸) اعتماد به شبکه‌های مجازی به خاطر جذابیت‌های فراوان آن، امروز گریبان گیر بسیاری از نوجوانان شده است. در این حالت شبکه یادشده مانند ماده مخدر عمل می‌کند و فرد بدون دسترسی به آن بسیار پرخاشگر می‌شود و تنها با در اختیار داشتن و استفاده از آن احساس آرامش خواهد کرد. به همین دلیل وقت زیادی را صرف استفاده از این رسانه می‌کند و خود را با افراد خانواده بیگانه احساس می‌کند و فاصله فراوانی میان اعضا ایجاد می‌شود و این باور در ذهن کاربر ایجاد می‌شود که اعضای خانواده‌اش با افکار و روحیات او بسیار فاصله دارند و او را درک نمی‌کنند؛ اما دوستان او در فضای مجازی بسیار شبیه‌تر، قابل‌اطمینان‌تر هستند؛ در نتیجه هر روز بیش از روز قبل از خانواده دور می‌شود و در شبکه‌های مجازی غرق می‌گردد.

انحرافات اخلاقی و جنسی

یکی از جنبه‌های زیان‌بار شبکه‌های مجازی، وجود مسائل غیراخلاقی و یا به تعبیری ضد اخلاقی از جمله محتوای خشونت‌آمیز یا مستهجن در آن است. این محتویات مانند هر مطلب دیگری در اینترنت به سرعت و سهولت در اختیار نوجوانان قرار می‌گیرد و اگر اقدامی در قبال آن صورت نگیرد می‌تواند تمام بافته‌های تربیتی و پرورشی والدین، اولیای مدرسه و متصدیان مسائل آموزشی یک جامعه را رشته کند. انحرافات جنسی از مهم‌ترین و زیان‌بارترین آسیب‌های اینترنت به شمار می‌آید که حتی به استناد قانون مجازات جرائم رایانه‌ای به‌عنوان جرائم مرتبط با محتوا از آن یاد می‌شود. اینترنت به دلیل رویکرد آزاداندیشی در روابط جنسی از سوی گردانندگان اصلی آن و نگرش تجاری نسبت به مسائل جنسی موجب به وجود آمدن پدیده‌های جدیدی در این حوزه از جمله هرزه‌نگاری، سوءاستفاده‌های جنسی و هنر پلید شهوانی و رواج سرمام آور آن گردید. این مسئله مرزهای اخلاقی جوامع را درهم‌شکسته و تهدیدی برای فرهنگ و ادیان محسوب می‌شود. از طرفی حجم قابل‌توجهی از مراجعان به مطالب مستهجن را کودکان و نوجوانان تشکیل می‌دهند. یکی از پیامدهای منفی اینترنت اشاعه فحشا، بی‌بندوباری اخلاقی و تخریب جنسی است. (شجاعی، ۱۳۸۷) در ارتباطات مجازی، شما می‌توانید دیوارها را بشکنید، به حوزه خصوصی دیگران وارد شوید و حرف‌هایی را که حاضر نیستید، در ارتباط چهره به چهره به شما بگویند، بشنوید. (ماه پیشانیان، ۱۳۹۰)

بحران هویت نوجوانان

نوجوان، به‌خصوص در دوران بلوغ که مرحله شکل‌گیری هویت او می‌باشد، همواره به دنبال کشف ارزش‌ها درونی کردن آن‌ها است. در این دوران با اینترنت و حجم گسترده، حیرت‌انگیز و گوناگون اطلاعات مواجه می‌شود و ناچار که در این دنیای

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد زرقان

مجازی، هویت خویش را از طریق جستجو پیدا کند و بدین‌سان، ممکن است نوجوان راه را در اینترنت گم و دوران هویت‌یابی خویش را بیش‌ازپیش با بحران سپری کند.

از سوی دیگر، گاهی برخی از ویژگی‌های شخصیتی مانند: سن، تحصیلات، محل سکونت حتی جنسیت در اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی از بین می‌رود؛ به‌عنوان نمونه، بسیاری از افرادی که در اتاق‌های چت مشغول گفتگو با یکدیگر می‌باشند، با مشخصاتی غیرواقعی ظاهر شده و از زبان شخصیتی دروغین که از خودساخته‌اند و آن را به مخاطب یا مخاطبان معرفی کرده‌اند، صحبت می‌کنند و باین‌حال، چه تأثیراتی که همین شخصیت‌های ناشناس بر یکدیگر دارند. (جهانگیر، ۱۳۸۳)

زورگیری مجازی

زورگیری صرفاً در محیط فیزیکی زندگی بشر اتفاق نمی‌افتد، با گسترش فضای اینترنت، زورگیری به این فضا هم سرایت کرده و برابر سوابق، مستندات و گزارش‌های مراکز امنیتی فعال در حوزه فضای سایبر نظیر مرکز ماهر، مرکز جرائم رایانه‌ای اتحادیه اروپا، اداره مرکزی پلیس اروپا، آژانس اطلاعات مرکزی امریکا، اداره تحقیقات فدرال (FBI) و سایر مراجع دیگر، چند سالی است که مجرمان سایبری از طریق بدافزارهای باج‌گیر (زورگیر) اینترنتی به روش‌های مختلف از جمله ایمیل‌های آلوده‌کننده، هدایت کاربران به سمت لینک‌های آلوده، دانلود و نصب نرم‌افزارهای آلوده، سوءاستفاده از آسیب‌پذیری‌ها، نقاط ضعف یا باگ سامانه‌های رایانه‌ای و... سامانه‌های رایانه‌ای را در سطح جهان آلوده کرده و با رمز کردن داده‌های موردنیاز کاربر، قفل کردن سیستم، قفل کردن صفحه‌نمایش همراه با نمایش تصاویر مستهجن، تهدید کاربران مبنی بر بازدید از سرچه‌های غیرقانونی (سایت‌های تروریستی، مستهجن، کودک‌آزاری) کاربران را مجبور به پرداخت مبالغی می‌نمایند. در پاره‌ای از مواقع، مجرمان با پوشش پلیس و اعلام مواردی به‌عنوان تخلف از سوی کاربر، کاربران را تهدید و مجبور به پرداخت جریمه می‌نمایند و در برخی از موارد نیز با جسارت تمام، بدون هیچ پوششی، کاربر را مجبور به پرداخت وجه تعیین‌شده می‌نمایند؛ چراکه رایانه کاربر قفل شده و کار نمی‌کند و یا اینکه داده‌های موردنیاز و حساس وی، رمز می‌شود؛ بنابراین برای دسترسی به رایانه و یا دسترسی به اطلاعات، کاربر مجبور به پرداخت هزینه هست. تجارب ثبت‌شده، نشان داده که در اکثر مواقع کاربر حتی با پرداخت هزینه تعیین‌شده، بازهم موفق به دسترسی به رایانه و اطلاعات رایانه خود نمی‌شود. (عبیری & ولوی، ۱۳۹۴)

آزار و مزاحمت اینترنتی

ماهیت اجتماعی اینترنت وصل کردن افرادی که همدیگر را می‌شناسند به یکدیگر است و همچنین این افراد دوستان خود را به یکدیگر معرفی می‌کنند که باعث ایجاد دوستی‌های جدید می‌شود. این رویدادها معمولاً از طریق شبکه‌های اجتماعی، سامانه‌های پیام‌رسان فوری، اتاق چت، وبلاگ‌ها و... اتفاق می‌افتد. اما همه این افراد دارای حسن نیت نیستند و به همین دلیل تهدیدات و آسیب‌های ناشی از ارتباطات ناخواسته در حال افزایش است. مسائل مربوط به امور جنسی برای نوجوانان و یا آزار و اذیت آنلاین نمونه‌هایی از مواردی هستند که بر اثر ارتباطات ناخواسته به وجود آمده است و افراد باید متوجه این خطرات باشند و از بروز آن جلوگیری و ممانعت نمایند. (http://www.iranhoshdar.ir/Default.aspx?PageName=News&ID=4055&language=1, 1394) مزاحمت یا آزار اینترنتی عنوان عامی برای بهره‌گیری از اینترنت یا افزارهای الکترونیکی به‌منظور اقدام بر ضد اعتبار، آرامش و دارایی یک شخص حقیقی یا حقوقی است. در سال‌های اخیر با گسترش استفاده از رایانه و در کنار آن تعمیق کاربرد فضای مجازی با توجه به افزایش شمار کاربران، مشکلات زیادی برای مردم ایجاد شده است به‌طوری‌که می‌توان گفت دیگر این روزها کسی در امان نیست، البته قانون برای مجرمان این حوزه نیز جرائم سختی در نظر گرفته است. افزایش آزار و جرائم اینترنتی در برابر جرائم سنتی را می‌توان پیرو سه دلیل عمده دانست: دلیل نخست امکانات گوناگون فضای سایبر است. اندازه بالای کاربران

96170-82201

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد زرقان

اینترنتی و چندگانگی فعالیت‌های اینترنتی و سایبری آن‌ها سبب می‌شود تا در هر بستری امکان مزاحمت اینترنتی فراهم باشد. این امکانات و بستر مناسب، آزار اینترنتی را آسان می‌کند به گونه‌ای که رفتارهای آن در بیشتر موارد نیاز به تخصص یا دانش بالا ندارد. دلیل دوم کنترل ناپذیری فضای سایبر است. تعبیر «مزاحمت» در فضای سنتی به استثنای مواردی مانند مزاحمت تلفنی که امروزه باید آن‌ها را در زمره مزاحمت اینترنتی تلقی کرد، چهره علنی دارد که به سبب حضور شهروندان یا نیروهای انتظامی، زمینه رخداد آن‌ها کم‌رنگ می‌شود ولی در فضای سایبر، مزاحمت در برابر چشم دیگران صورت نمی‌گیرد و همین امر سبب می‌شود تا نرخ مزاحمت اینترنتی و گوناگونی آن در سنجش با آزار سنتی بیشتر باشد. دلیل سوم به جهت شخصیت مرتکب است که فضای سایبر را بستر مناسبی برای رفتارهای آزار آفرین خود می‌داند. به سخن دیگر مزاحمتان اینترنتی، ناتوانی در انجام رفتارهای ناهنجار در محیط فیزیکی را در فضای سایبر جبران می‌کنند.
(<http://www.hvm.ir/Print.aspx?id=39304>, 1392)

اتلاف کننده زمان

گزارشی در Nielsen نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی یکی از بزرگ‌ترین ابزارهای اتلاف کننده وقت هستند بطوریکه ۱۷٪ از زمان استفاده از اینترنت را بدون هیچ‌گونه بهره‌وری به خود اختصاص می‌دهند. گرچه بخشی از این زمان صرف انجام کارهای مهم تجاری، اجتماعی و حرفه‌ای می‌شود. البته صرف‌نظر کردن از بازی‌ها، چت و دیگر کارهای غیرضروری و اتلاف کننده‌های وقت کار آسانی است. دوری کلارک^۲ از هافینگتون پست گزارش می‌دهد که کاربران فیس‌بوک ماهانه ۶ ساعت از زمان خود را در این سایت می‌گذرانند. این در حالی است که کاربران شبکه‌های اجتماعی سه برابر زمانی که به فعالیت‌های آنلاین دیگر مانند ایمیل زدن اختصاص می‌دهند را صرف این شبکه‌ها می‌کنند.
(http://itwiki.ir/reviews/miscellaneous/advantages_and_disadvantages_of_social_networking, 1393)
اتلاف زمان می‌تواند خسارات جبران‌ناپذیری را بر وضعیت تحصیلی و روحی و جسمی نوجوانان وارد کند.

افت تحصیلی نوجوانان

فضای مجازی، در کنار فواید و کارآمدی‌هایی که دارد، برای قشر دانش‌آموز کشورمان خطرناک است، چراکه باعث انحراف فکری و ذهنی آن‌ها می‌گردد و علاوه بر آن، اعتیاد بیش‌ازپیش دانش‌آموزان به فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی باعث می‌شود که از درس خواندن غافل شوند و این باعث افت تحصیلی آن‌ها می‌شود، پدیده‌ای که شاهد آن هستیم و باید راهکاری مناسبی برای آن پیدا کنیم. امروزه ۳۰ درصد از دانش‌آموزان ۸ تا ۱۴ ساله به بازی‌های تبلت و موبایل اعتیاد پیدا کرده و وابستگی عمیقی دارند و والدین باید حضور فرزندان خود در فضای مجازی و بازی‌های رایانه‌ای را مدیریت کنند و در غیر این صورت شاهد افت تحصیلی، اخلاقی و تربیتی فرزند خود خواهند بود. بررسی‌ها حاکی از آن است که دانش‌آموزان با معدل و عملکرد تحصیلی پایین‌تر نسبت به دانش‌آموزان با عملکرد و معدل بالاتر، بیشتر از شبکه‌های مجازی استفاده می‌کنند و زمان مطالعه کمتری دارند. از این رو اطلاع‌رسانی در خصوص استفاده از شبکه‌های مجازی و آثار مختلف آن در ابتدای ورود دانش‌آموزان به مقطع متوسطه اول پیشنهاد می‌شود. (گودرزی & بهلولی، ۱۳۹۵). طبق آمار و اخباری که منتشر شده است، در سال اخیر ۸۰ درصد از دانش‌آموزان ایرانی با معدل میانگین ۱۲ دوران تحصیلی خویش را طی و سپری کرده‌اند و این موضوع نگران‌کننده است و نشان می‌دهد که فضای مجازی هم درافت تحصیلی دانش‌آموزان اثرگذار بوده است. (<http://dana.ir/1083573>, 1396)

ایجاد مشکلات خانوادگی

خانواده، یکی از اساسی‌ترین ارکان ثبات روانی نوجوانان به شمار می‌آید. فناوری نه‌تنها سبک زندگی نوجوان را در جامعه و خانواده تغییر داده است، بلکه زندگی والدین را نیز به شدت دگرگون کرده است. (رضایی & کیهان زاده، ۱۳۹۴) مطالعات

^۲ Dorie Clark

متعددی نشان داده‌اند که استفاده از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی وابسته به آن سبب دوری والدین و سایر اعضای خانواده می‌گردد که خود باعث محروم ماندن افراد از مزایا و نیازهای تعاملات خانوادگی است. مطالعات آفونوسو^۱، خاطرنشان می‌کند که استفاده از اینترنت سبب ایجاد احساس بدبختی، انزوای اجتماعی، تنهایی، دوری از خانواده و به‌طور کلی کاهش سلامت روانی می‌شود. (Affonoso, 1999) این دوری از خانواده و دوستان نوعی حالت روانی است که به آن انزوای اجتماعی می‌گویند. (Umberson, Chen, House, Hopkins, & Slaten, 1996) تأثیری که اینترنت به‌طور عام و شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌صورت خاص می‌توانند بر روی نوجوانان بگذرانند می‌تواند آن باشد که این ذهنیت در آن‌ها به وجود آورد که جامعه را از منظر مانیتور خود و کنش متقابل اجتماعی را از پشت پنجره‌ای از کلمات انجام دهد. این پنجره کلمات که عموماً جو اصلی شبکه‌های مجازی را می‌سازد فرهنگ ارتباطی خاص خود را دارد، به این صورت که واژه‌ها و اصطلاحات مخصوص به خود را دارا هست. بنابراین نوجوان با عضویت در این‌گونه شبکه‌ها نوع خاصی از فرهنگ ارتباطاتی را باید برگزیند و به آن پایبند گردد تا مورد قبول سایر اعضا واقع شود که شامل: برخورد، تکیه‌کلام، اصطلاحات مخصوص، رفتار، تیپ شخصیتی و ظاهری و ... است؛ که همگی به‌نوعی فعالیت‌های او را مورد تأثیر قرار داده و وی باید زمان زیادی را صرف همانندسازی خود با سایرین کند. به‌علاوه تمامی این موارد مورد تأیید و مطابق با هنجارهای جامعه نیست و می‌تواند صدمات بسیاری به نوجوانان وارد نماید. در واقع پیام‌هایی که از رسانه پخش می‌شود گاه در تعارض با ارزش‌ها و هنجارهای موجود در خانواده قرار می‌گیرد و موجب سر برآوردن چشم‌داشت‌هایی می‌شود که طرف مقابل از نظر فرهنگی و تربیتی قصد برآورده نمودن آن را ندارد زیرا پذیرش انتظارات جدید طرف مقابل و عمل به آن‌ها را به‌نوعی زیر سؤال بردن ارزش‌ها و هنجارهای پذیرفته‌شده‌ی خود می‌داند و آن‌ها را در تقابل با فرهنگ خود می‌بیند که این امر می‌تواند زمینه‌ساز بروز بحران‌های خانوادگی شود. (رضایی & کیهان زاده، ۱۳۹۴)

ایجاد مشکلات در مهارت‌های اجتماعی

علی‌رغم اینکه اینترنت به‌عنوان یک فناوری شگفت‌آور معرفی شده است بر مهارت‌های اجتماعی افراد اثرات منفی دارد. (Affonoso, 1999) بهترین راه برای کشف خود زمانی که نوجوان در حال رشد یادگیری است، تعامل با دیگر نوجوانان هست. یادگیری از طریق تجربه و تحریک حس‌ها اتفاق می‌افتد، که زمانی که نوجوان از کامپیوتر استفاده می‌کند کمتر اتفاق می‌افتد. کلیک کردن بر ماوس و بازی‌های رایانه‌ای پیشرفت مناسب مهارت‌های اجتماعی نوجوان را تأخیر می‌اندازد. زمانی که نوجوان به اینترنت معتاد شد، انگیزه‌اش برای تعامل با دیگران کم می‌شود که خود اثرات منفی بر ارتباط شخصی و تعاملات اجتماعی دارد. (The internet: A positive or negative influence on children, 2005) مطالعات اخیر نشان می‌دهد که استفاده از اینترنت سبب ایجاد احساس بدبختی، تنهایی و به‌طور کلی کاهش سلامت روانی می‌شود. اشخاصی که از اینترنت بیشتر استفاده می‌کنند دوستی‌ها را کمتر حفظ کرده، زمان کمتری با خانواده صحبت می‌کنند و احساس تنهایی و افسردگی می‌کنند. (Affonoso, 1999)

مشکلات جسمی

- ۱- مشکلات بینایی: به اعتقاد پزشکان کودکانی که به مدت طولانی از کامپیوتر استفاده می‌کنند در معرض خطر نزدیک‌بینی قرار می‌گیرند (Emick, 2005). اگرچه ۷۰٪ بزرگسالانی که به دلیل نگاه ممتد به صفحه مانیتور و کار طولانی مدت با کامپیوتر به علائم سندرم بینایی کامپیوتر مبتلا هستند. (عظیمی, صالحی, صالحی, & مسعودی, ۱۳۸۳) تحقیقات نشان داده است که کودکان به دلیل عدم توجه به مسائل بهداشتی و سلامت خود، همچنین عدم بیان مشکلات بینایی توسط کودکان، برای ابتلا به این سندرم مستعدتر هستند.
- ۲- صدمات سیستم اسکلتی: مشکلات نواحی مچ، گردن و پشت، افرادی را که طولانی مدت از کامپیوتر استفاده

^۱ Affonoso

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد شیراز

می کنند، تهدید می کند. این مشکل با وضعیت قرارگیری افراد در حین کار با کامپیوتر در ارتباط است. (What's new in health care computers cause vision problems in children, 2002)

۳- چاقی: افرادی که مدت طولانی در مقابل کامپیوتر می نشینند، فعالیت هایشان از فعالیت های مورد نیاز سلامتی (از قبیل ورزش) دور می شود در نتیجه خطر چاقی افزایش پیدا می کند. (Health- Development. Computer technology and children-physical and psychological development, 2004) خطر چاقی توصیه می شود که مدت استفاده از کامپیوتر به ۱-۲ ساعت در روز محدود و بر فعالیت های از قبیل ورزش تأکید شود. (Shields & Beharman, 2000) دی بیماری ماری های گوارشی، قلبی و عروقی و یبوست از عوارض نداشتن تحرک و گذراندن وقت در فضای مجازی می باشد.

جرائم و بزهکاری فضای مجازی

آرزوها، پندارها، نیازها، رؤیاپردازی ها، خودنمایی، محبت، کم تجربگی، و... از مشخصات دوران نوجوانی است که چنانچه به نحو مناسبی تأمین، کنترل و هدایت نشود هریک از آنان می تواند موجبات بزهکاری را فراهم آورد. آزادی بی حد و حصر در فضای مجازی، خلأ قانون گذاری و عدم امکان حضور و نظارت پلیس بر تمام ابعاد آن موجب می شود که عده ای از کاربران بر اساس هنجارهای لحظه ای عمل کنند. گمنامی، بی چهرگی و بی نامی افراد در اینترنت نه تنها پیگرد قانونی مجرمان را در فضای رایانه ای مشکل می سازد، بلکه زمینه گسترش آن را نیز فراهم می آورد. با توجه به رشد روزافزون جرائم اینترنتی و با در نظر گرفتن به این مطلب که نوجوانان بیش از هر گروه دیگر در مقابل بعضی از این جرائم آسیب پذیر هستند، حمایت از آنان امری ضروری و حیاتی به نظر می رسد. مسئولان و متصدیان کشور باید خطرها و تهدیدهای این جرائم را جدی تلقی کنند و استراتژی های همه جانبه ای را در راستای آگاهی دادن به استفاده کنندگان از اینترنت، مقابله قانونی با جرائم اینترنتی و استفاده صحیح از فناوری رایانه ای اتخاذ کنند. امروزه با افزایش سطح دسترسی کودکان و نوجوانان به شبکه گسترده جهانی از طریق دستگاه های تلفن همراه، تبلت، لپ تاپ و سیستم های رایانه ای، مدیریت بر منابع اطلاعاتی قابل دسترس آن ها دشوارتر شده و از این رو تهدیدهای بیشتری شامل حال کودکان و نوجوانان می شود. جنایات سایبری و سوء استفاده از اعتماد کودکان، سرعت اطلاعات مجرمانه، مشاهده محتوای غیر اخلاقی و نامناسب، بخشی عظیمی از تهدیدهای اینترنتی به شمار می روند که امروزه کودکان بسیاری با آن ها دست و پنجه نرم می کنند. (<http://www.irna.ir/fa/News/81685774/>, 1394)

ارائه راهکارها:

سواد رسانه ای:

زندگی هر روز رو به پیچیدگی می رود. بخشی از این پیچیدگی ناشی از پیشرفت های دنیای ارتباطات است. از این رو هر چه فناوری های ارتباطات و اطلاعات بیشتر متحول می شوند، نیاز به یادگیری و آموزش برای درک دنیای جدید و استفاده از ابزارها و امکانات آن نیز افزایش می یابد، چراکه ضعف آموزش و آگاهی نسبت به دنیای ارتباطات و مقتضیات آن چیزی جز عقب ماندگی و تشدید آسیب ها به همراه نمی آورد. از طرفی با توجه به اینکه بیشتر استفاده کنندگان از فضای مجازی نوجوانان و جوانان هستند، فرهنگ سازی برای کاهش پیامدهای آن ضروری است. لذا اطلاع رسانی، آموزش نحوه استفاده صحیح از این فناوری می تواند مؤثر واقع گردد.

وقوف مسئولین به اهمیت موضوع:

شاید مهم ترین بخش پیشگیری از آسیب های فضای مجازی این باشد که مسئولین امر، به اهمیت بسیار زیاد فضای سایبر واقف باشند و به جای آنکه صورت مسئله را به صورت فیلتر کردن شبکه های مجازی پاک کنند؛ دنبال راه حلی برای حل مسئله باشند و این امر تا زمانی که

انسان به اهمیت یک موضوع پی نبرد امکان پذیر نخواهد بود. چراکه فضای سایبر و شبکه‌های اجتماعی نه سیاه است و نه سفید. بلکه هم جنبه مثبت دارد و هم جنبه منفی و همچنان که سوءاستفاده از آن ممکن است، درعین حال برای انجام کارهای آموزشی یا پیام‌رسانی و یا هر امر دیگر که نیاز به برقراری ارتباط سریع با مخاطبین است هیچ چیز نمی‌تواند جایگزین این شبکه‌ها شود؛ بنابراین باید مسئولین اقدامشان را معطوف به این امر کنند و درواقع با آموزش، ایجاد فضاهای مفرح و شاد سالم در فضای مجازی و... پادزهری در برابر زهر سوءاستفاده کنندگان تزریق کنند.

سرمایه‌گذاری روی مراکز عمومی:

یکی از راه‌های بسیار تأثیرگذار برای آموزش نوجوانان استفاده از مراکز نظیر مدارس، مساجد و ... است که ضمن انجام آموزش‌ها و اقدامات فیزیکی، می‌توان با ایجاد گروه‌ها و کانال‌ها در شبکه‌های مجازی، تأثیر بسیار زیادی بر مخاطبین گذاشت و نوجوانان را در برابر خطرات و آسیب‌های آن واکسینه کرد.

نقش آموزش و پرورش:

- ۱- آموزش و پرورش با گنجانیدن موارد پیشگیری در برنامه‌های درسی به نوجوانانی که در معرض مخاطرات شبکه‌های اجتماعی هستند، توجه نماید.
- ۲- آموزش معلمان و متصدیان از طریق برگزاری دوره‌های ضمن خدمت مرتبط با آسیب‌های شبکه‌های مجازی و اینترنت
- ۳- برگزاری کلاس‌های آموزشی در مدارس جهت آگاهی دادن به کودکان، نوجوانان و جوانان در مورد مزایا و معایب فناوری‌های جدید و نحوه استفاده صحیح از آن‌ها.
- ۴- طراحی و تدوین بخشی در کتاب‌های درسی در ارتباط با آشنایی دانش‌آموزان با فناوری‌های جدید، اینترنت و خطرات بالقوه آن‌ها.
- ۵- هوشمند سازی مدارس و ارائه محتوای آموزشی بر پایه منابع مجازی و هوشمند، سوق دادن دانش‌آموزان به سمت این فضای آموزشی و فاصله گرفتن آن‌ها از آسیب‌ها و تهدیدها و محتوای مخرب
- ۶- با توجه به اینکه فرهنگ سازی سایبری باید از آموزش و پرورش شروع شود، نقش مدارس به سبب حضور کودکان و نوجوانان و تأثیر پذیری آنان در جامعه بویژه خانواده، در نهادینه کردن اخلاق اینترنتی بسیار مهم می‌باشد همانگونه که فرهنگ ترافیک و راهنمایی و رانندگی با استفاده از همیاران پلیس در مدارس، در سطح جامعه تعمیق و گسترش پیدا کرد به نحوی که امروز بستن کمربند توسط رانندگان نتیجه اجرای چنین طرح‌هایی است می‌توان با آموزش استفاده از فضای سایبری در مدارس و با ارتقاء سطح آگاهی از تهدیدات و نوآوری‌های این فضا، از هر کودک و نوجوان، پلیسی برای حفظ امنیت خود در فضای سایبری بوجود آورد.

نقش خانواده:

قطعاً والدین نقش مؤثری در کنترل فرزندان در فرهنگ وب گردی و میزان دسترسی آن‌ها به فضای مجازی و اینترنت خواهند داشت. لذا به منظور کاهش آسیب‌های احتمالی به نوجوانان و ارتقاء سطح ایمنی سیستم‌های خود، نکات مهمی ارائه می‌دهیم و امیدواریم تا با رعایت این نکات، بتوانیم از فرزندان خود در دنیای بیگانه اینترنت فضای مجازی محافظت نماییم:

- ۱- برای ساعات استفاده نوجوانان از اینترنت و وب گردی‌های روزانه حدوداً تعیین کنید، اینترنت برای کودکان و نوجوانان و استفاده مکرر آن‌ها از وب، نوعی اعتیاد محسوب می‌شود؛ بنابراین استفاده از اینترنت بهتر است مطابق زمان‌بندی خاصی تعیین شود.
- ۲- مدیریت مناسبی روی برنامه‌های نصب‌شده توسط نوجوانان خود داشته باشید و حتماً از ویژگی‌های موجود در برنامه نصب‌شده، آگاهی کامل داشته باشید، از دسترسی کودکان خود به برنامه‌هایی که متناسب با محدوده سنی

آن‌ها نیست جلوگیری کنید.

۳- بررسی کنید که بازی‌های نصب‌شده توسط نوجوانان بر روی دستگاه‌های تلفن همراه یا تبلت یا رایانه‌های شخصی، قابل اعتماد هستند یا خیر. خیلی باید مراقب بود چراکه حتی یک بازی ساده که از منابع نامعتبر دانلود می‌شود، ممکن است راه نفوذی برای سرقت اطلاعات محرمانه‌تان ایجاد کند. برنامه‌های مخرب می‌توانند به منظور سرقت موقعیت مکانی و اطلاعات شخصی شما برنامه‌ریزی شوند. نصب یک ضدویروس مطمئن مثل Panda Mobile Security با ویژگی Application Control می‌تواند کمک بسیاری در مدیریت برنامه‌های نصب‌شده و میزان دسترسی آن‌ها به بخش‌های مختلف دستگاه هوشمند اندرویدی شما داشته باشد.

۴- مدیریت کاملی روی ارتباط نوجوانان شما با دوستان مجازی خود از طریق برنامه‌های ارتباطی نظیر واتس‌آپ، وایبر، تانگو و... داشته باشید. ممکن است مجرمان سایبری با تکنیک‌های مهندسی اجتماعی، فرزندان شما را فریب داده و آن‌ها را در معرض خطر قرار دهند.

۷- به کمک ویژگی Parental Control^۹ که همواره در محصولات ضدویروس‌ها موجود است والدین می‌توانند مدیریت کاملی روی عملکرد فرزندان خود در اینترنت داشته باشند. از این طریق والدین گزارش‌های مفصلی از وبسایت‌ها و محتوای مشاهده‌شده فرزندان خود دریافت می‌کنند. همچنین با ایجاد فیلترهای گوناگون جهت دسترسی به وبسایت‌های نامناسب، می‌توان به‌سادگی تعیین کرد که آن‌ها چه نوع محتوایی را مشاهده کنند و چه محتوایی برای آن‌ها مسدود شود.

۸- گذراندن اوقات بیشتری با فرزندان در فضای بیرون از خانه به‌طوری‌که فرزندان از نظر عاطفی، احساس خلأ نکنند و جهت جبران این کمبود به فضای مجازی پناه نبرند.

نقش صداوسیما:

- ۱- ساخت و پخش فیلم‌ها و سریال‌هایی با موضوع اینترنت، فضای مجازی، مزایا و معایب، فرصت‌ها و تهدیدهای آن.
- ۲- پخش برنامه‌های کوتاه آموزشی درباره مزایا و معایب اینترنت از زبان ورزشکاران و هنرمندان محبوبی که عموماً نوجوانان آن‌ها را الگوی خود قرار می‌دهند.
- ۳- پخش آگهی‌های آموزنده از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در رادیو و تلویزیون در جهت افزایش آگاهی خانواده‌ها در خصوص خطرات ناشی از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی
- ۴- استفاده از ظرفیت‌هایی همچون رسانه‌های دیداری و شنیداری، روزنامه‌ها، مجلات، نشریات برای نهادینه شدن فرهنگ سایبری.

نقش پلیس سایبری:

- ۱- وضع قوانین سخت‌گیرانه‌تر جهت برخورد با مجرمان جرائم اینترنتی و اجرایی نمودن این قوانین. با توجه به خلا موجود در قوانین داخلی، نیروهای انتظامی برای پیشگیری از این جرایم و کشف آن‌ها، در عمل با مشکلاتی مواجه هستند و این در حالی است که امروزه پلیس با استفاده از فناوری‌های نوینی که در عرصه نرم افزارهای تخصصی پلیس به وجود آمده است، می‌تواند در پیشگیری از وقوع جرایم مزبور نقش موثری داشته باشد.
- ۲- آگاهی و هوشیاری بیشتر پلیس سایبری در مورد انواع جدید جرائم رایانه‌ای و اقدام در جهت ناکارآمد کردن دسیسه‌های دشمنان در این زمینه.
- ۳- حضور پلیس سایبری و اعضای محترم آن در مدارس و مراکز آموزشی، ارائه سخنرانی و آموزش به صورت چهره به

^۹ کنترل والدین

چهره برای جلب اعتماد دانش آموزان و همکاری تعاملی آنها با پلیس سایبری به صورت همیار پلیس سایبر

نتیجه گیری:

بدون شک امروزه اینترنت و شبکه‌های مجازی، جزئی لاینفک از زندگی اجتماعی انسان‌ها شده است و تردیدی نیست که سرشت انسانی نیز به‌طور طبیعی به‌گونه‌ای است که اینترنت و شبکه‌های مجازی می‌توانند با همه مزایایی که برای بشریت به ارمغان آورده‌اند، جایگزین ارتباطات واقعی انسان‌ها گردند. در صورتی که چنین اتفاقی رخ دهد شخص به آسیب‌های شدیدی نظیر افسردگی حاد مبتلا خواهد شد. خصوصاً در مورد نوجوانان که در این سن بسیار آسیب‌پذیرتر خواهند بود؛ بنابراین در کشور ما باید مسئولین و مردم به فکر چاره‌ای باشند که بتوان به نحو مطلوب از این فناوری مدرن که در جای خود بسیار مفید می‌باشد، استفاده کنیم و جوانان و نوجوانان ما خصوصاً از آسیب‌های جدی این فناوری که گاهی نیز قابل جبران نمی‌باشند، مصون باشند و یا این آسیب‌ها را به حداقل برسانیم. برای انجام چنین اقدام بزرگی باید همه ما این معضل را جدی بگیریم. والدین خانواده باید فرزندان خود را کنترل کنند. در مدارس باید درسی تحت همین عنوان تدریس شود و مدیران و معلمان باید به دانش آموزان آگاهی بخشی کنند. همچنین رسانه‌ها خصوصاً رسانه ملی (صداوسیما) باید با همکاری متخصصین و پلیس فتا مردم را از معضلات و جرائم اینترنتی و سایبری آگاه کنند. در بخش کلان مملکت نیز باید برنامه‌ریزی دقیق و بلندمدتی در این زمینه انجام پذیرد.

منابع

- The internet: A positive or negative influence on children.* (2005). Retrieved from www.firstclass.wellesley.edu
- Affonoso, B. (1999). Is the internet affecting the social skills of your children? Reno, University of Nevada.
- Emick, M. (2005). Study finds direct link between computer use and vision problems in children.
- Health- Development. Computer technology and children-physical and psychological development.* (2004, Octobr 28). Retrieved from www.public.iastate.edu
- <http://dana.ir/1083573>. (1396, 1 26).
- <http://gadgetnews.ir/142248>. (1395, 9 28).
- http://itwiki.ir/reviews/miscellaneous/advantages_and_disadvantages_of_social_networking. (1393, 12 16).
- <http://www.hvm.ir/Print.aspx?id=39304>. (1392, 12 10).
- <http://www.iranhoshdar.ir/Default.aspx?PageName=News&ID=4055&language=1>. (1394, 10 21).
- <http://www.irma.ir/fa/News/81685774/>. (1394, 4 25).
- Ridings, C. Gefen, D. & Arinze, B. (2002). Some antecedents and effects of trust in virtual communities. *Journal of Strategic Information Systems*, 11, 271-295.
- Romm, C. Pliskin, R. & Clarke, R. (1997). Virtual communities and society: Towards an integrative three phase model. *International Journal of Information Management*, 17(4), 261-270.
- Shields, M. & Beharman, R. (2000). Children and computer technology: Analysis and recommendations. *The future of children and computer technology*. 10(2).

96170-82201

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد زرقان

Umberson, D. Chen, D. House, S. Hopkins, K. & Slaten, E. (1996). The effect of social relationships on psychological well-being: Are men and women really so different? *American Sociological Review*, 837-857.

What's new in health care computers cause vision problems in children. (2002, April 1). Retrieved from www.jhu.edu

امیدوار، ا. & صارمی، ع. (۱۳۸۱). اعتیاد به اینترنت (توصیف، سبب شناسی، پیشگیری، درمان و مقیاس های سنجش اختلال اعتیاد به اینترنت).

جهانگیر، ع. (1383). آسیب های فرهنگی و پژوهشی اینترنت، ره آورد نور. 8, 58-63.

رحیمی، م. تاج آبادی، ر. & شعبانی، س. (n.d). پیامدها و آثار اینترنت بر برخی ابعاد هویت اجتماعی جوانان.

رضایی، م. & کیهان زاده، پ. (۱۳۹۴). تاثیر ناشی از اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی بر تحصیل دانش آموزان. اولین کنفرانس ملی علوم مدیریت نوین و برنامه ریزی پایدار ایران، ۸.

شجاعی، م. (۱۳۸۷). روان شناسی و آسیب شناسی اینترنت. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی فصلنامه علمی- تخصصی روانشناسی در تعامل با دین، ۱۴۳-۱۷۴.

عبیری، د. & ولوی، م. (1394). شیوه های زورگیری اینترنتی و ارائه راهکارهای امنیتی. فصلنامه مطالعات حفاظت و امنیت انتظامی، 36(10).

عظیمی، ع. صالحی، م. صالحی، ف. & مسعودی، ح. (۱۳۸۳). اثرات کار با کامپیوتر بر عملکرد بینایی. راز بهزیستن، ۳۰، ۳۳-۴۱.

فرهمنده، م. (۱۳۸۸). دختران و کاربرد اینترنت، مطالعات راهبردی زنان (کتاب زنان).

گودرزی، م. & بهلولی، ع. (1395). تاثیر استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان مقطع متوسطه شهرستان دورود، دومین کنفرانس بین المللی یافته های نوین علوم و تکنولوژی، قم، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت مرتضوی.

ماه پیشانیان، م. (1390). شبکه های اجتماعی و آسیب های سیاسی و روانی، ره آورد نور. 31, 6-13.

ناستی زایی، ن. (۱۳۸۸). بررسی ارتباط سلامت عمومی با اعتیاد به اینترنت. مجله طبیب شرق، ۱۱(۱).